

V.10. SEKTORSKI PRIORITETI – INDUSTRIJA

Za definiranje strateških pravaca sektorskog prioriteta industrija korišćeni su slijedeći izvori: Study of Performance and Conditions for Improvements from Privatization and Restructuring of Industrial Enterprises in BiH, World Bank BiH, Studija njemačke nevladine organizacije GTZ (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit), Studije o razvoju industrijskih sektora u Bosni i Hercegovini, analize Evropske unije; Potencijali privrede Bosne i Hercegovine kao faktor budućeg ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Izvozna strategija drvne industrije Bosne i Hercegovine, Vanjskotrgovinska komora BiH, Strateški pravci razvoja metalske i elektro industrije BiH, Privredna/Gospodarska komora FBiH, Konkurentna sposobnost poduzeća i države, «Tourism 2020 Vision, Global Forecasts and Profiles of Market Segments», World Tourism Organization, Izvještaj o konkurentnosti Bosne i Hercegovine za 2002. i 2003. godinu, Akademija nauka i umjetnosti BiH.

1. Ciljevi:

- 1.1. definiranje industrijske politike radi identifikacije strateških grana industrije i načina podrške njihovom razvoju,**
- 1.2. jačanje konkurentnosti i izvoznih mogućnosti ubrzanjem privatizacije, privlačenjem stranih investicija, poticanjem naučno-istraživačkog rada, uspostavljanjem odgovarajućeg okvira za poduzetništvo kroz poboljšanje upravljanja firmama i unapređenje tržišne transparentnosti,**

2. Stanje

Udio industrijske proizvodnje u GDP kretao se oko 30 odsto od 1997. godine, uz procjenu da je 2002. godine porastao na 37-38 procenata. Uz dosljednu provedbu reformi očekuje se da bi udio industrije mogao porasti do blizu 40 odsto u periodu implementacije Srednjoročne razvojne strategije.

Industrijski sektor BiH danas karakteriziraju niska produktivnost i slaba konkurentnost. Prema analizi MIT centra Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, koja je rađena po metodologiji Svjetskog ekonomskog foruma, konkurentnost BiH je zadovoljavajuća u svega 18 od ukupno 116 za BiH relevantnih kriterija. Prema ostalih 98 kriterija naša industrija nije dovoljno konkurentna za sudjelovanje na svjetskom tržištu. Najveći problemi su u sferi infrastrukture, a ni financijska tržišta nisu dovoljno razvijena i efikasna. Prisutni su brojni nedostaci u funkcioniranju fiskalnog sistema, od neujednačenosti u primjeni propisa do niske stope naplate, što ga čini jednom od najslabijih tačaka u cjelokupnom poslovnom okruženju. Niskoj produktivnosti doprinose i nizak nivo tehnološkog razvitka, kao i zaostajanje u sferi poslovne strategije i kvaliteta menadžmenta.

Trend niske produktivnosti i konkurentnosti se odražava u velikom deficitu tekućeg računa zemlje zbog stanja izvoza, koji pokriva manje od oko 30 odsto uvoza. Ohrabruje trend rasta industrijske proizvodnje u 2003. godini (oko 5 odsto u oba entiteta). Veliki skok zabilježen je u RS gdje je stopa rasta u 2002. godini bila negativna. Niska konkurentnost i nedovoljna produktivnost odvrću financijski sektor od veće podrške razviku industrije. Međutim, u 2003. godini zabilježeno je povećano kreditiranje privrede od strane domaćeg bankarskog sektora. Kao rezultat toga stopa kreditiranja privrede približila se stopi kreditiranja domaćinstava.

Uzroci sadašnjeg teškog stanja BiH industrije svakako su ratna razaranja¹ i gubitak predratnih tržišta, ali ne treba zaboraviti ni posljedice ranijeg načina razvoja. Dirigirani karakter razvoja domaće industrije u prijeratnom periodu bitan je uzročnik kolapsa većeg dijela industrijskih kapaciteta. Industrijski razvoj u BiH sedamdesetih godina prošlog stoljeća doveo je do kratkotrajnog perioda prosperiteta, ali BiH industrija je u ogromnoj mjeri ovisila o velikim investicijama u vojnu proizvodnju, tokom dužeg perioda nakon Drugog svjetskog rata. Pred raspad SFRJ više od 55 odsto vojne industrije bilo je locirano u BiH. Ova industrija je imala osigurano tržište u JNA, a uspješno je izvozila i u brojne nesvrstane zemlje. U ratu je veliki dio ovih postrojenja uništen, a preostala su izgubila većinu kvalificiranih kadrova te, bez kooperanata u drugim republikama bivše Jugoslavije, nisu mogla da obnove značajnije proizvodne aktivnosti. Konačno, raspadom JNA značajno je smanjen nivo domaćih vojnih nabavki.

I mada su se mnoga poduzeća diverzificirala izvan vojne proizvodnje, kolaps sistema vojne industrije bivše SFRJ umnogome je izazvao ili ubrzao propast i civilnih programa. Osam godina nakon završetka rata, najveća poduzeća predratne industrije nisu oživjela.

¹ Gotovo polovina ukupne mase kapitala uništena je tokom rata (BiH, Country Study for GDN Project).

U BiH se vrši još relativno malo viših faza obrade drveta, a drvna industrija je uglavnom svedena na izvoz trupaca. Međutim, ohrabruje podatak da je u 2003. godini zabilježen porast izvoza polufinalnih i finalnih proizvoda od drveta.

Kemijska industrija je u kolapsu, a prehrambena industrija u teškoćama zbog zastarjelih kapaciteta i nedostatka domaćih poljoprivrednih proizvoda. Metalska industrija je, radi svoje vezanosti za vojnu industriju, u krizi a proizvodnja kože i tekstila ne može postići odgovarajuću konkurentnost, zbog visine plaća u BiH.

Uprkos velikim iznosima međunarodne pomoći, poslijeratni privredni oporavak bio je mnogo sporiji nego što se očekivalo. Već 2000. godine rast GDP-a je usporen na 5,7 odsto, 2001. na 4,9 odsto, da bi 2002. porastao na 5,8 odsto, najviše zbog povećanog kreditiranja domaćinstava od strane bankarskog sektora, što je ugrozilo makroekonomsku stabilnost zbog rasta deficita tekućeg računa. U 2003, realni rast GDP zadržao se u okvirima nešto nižim od 4 odsto. Poseban problem je ogromna i rastuća akumulacija dugova poduzeća, posebno u državnim kompanijama i kompanijama koja su privatizirana putem vaučera (certifikata). Npr. na 100 KM plaća u FBiH bilo je 30 KM dugova. U RS, dugovi po zaposlenom bili su dva puta veći od prosječne godišnje plaće.² Ovo u velikoj mjeri objašnjava vrlo slab interes investitora za privatizaciju u BiH. Spora privatizacija vodi produbljivanju tehnološkog zaostajanja, jer samo jaki strateški partneri – strani investitori – mogu ponuditi nove tehnologije, tim više što u BiH danas ne postoje fondovi za podršku naučnim i primijenjenim istraživanjima. Međutim, od rata do danas BiH je privukla svega oko 2,1 milijardu KM stranih ulaganja.³

Stanje domaće industrije ukazuje da se BiH ne može razvijati na istim osnovama kao u prethodnom periodu, već da je neophodno radikalno mijenjati koncept razvoja. Svako daljnje zadržavanje fokusa na velikim poduzećima, zbog nemogućnosti obezbjeđenja potrebnih investicija, nerealno je i neopravdano.

3. Okvirni prioriteti za razvoj industrijskog sektora

Okvirni prioriteti detaljno se razmatraju u drugim poglavljima Strategije. Oni su u velikoj mjeri usmjereni ka jačanju konkurentnosti domaće proizvodnje i tiču se:

- unapređenja poslovnog i investicionog okruženja⁴,
- ubrzanja privatizacije,
- jačanja finansijskog sektora,
- reforme tržišta rada⁵,
- reforme fiskalnog sistema (uvođenje PDV),⁶
- reforme energetskog sektora,⁷
- reformi u sektoru infrastrukture.⁸

4. Strateške industrijske grane

U radu na PRSP ocjenjeno je da slijedeće industrijske grane treba smatrati strateškim te u skladu sa tim podsticati njihov razvoj:

- drveno-prerađivačka,
- prehrambena,
- tekstilna,
- industrija kože i obuće,
- metalska,
- turizam,
- energetika,
- informacione i komunikacijske tehnologije.

² USAID, *Economic Update*, 25. februara 2000., str. 4.

³ Informacija o direktnim stranim ulaganjima u BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, januar 2003.

⁴ v. poglavlje «Unapređenje poslovne klime», posebno dijelove koji se odnose na uspostavu jedinstvenog ekonomskog prostora

⁵ v. poglavlje «Reforma tržišta radne snage»

⁶ v. poglavlje «Reforma fiskalnog sistema»

⁷ v. poglavlje «Sektorski prioriteti – energetika»

⁸ v. poglavlje «Sektorski prioriteti – infrastruktura»

4.1. Mjere za podsticaj razvoja strateških industrijskih grana⁹

- ukinuti carine na repromaterijale, uvoz opreme i pojednostaviti carinske procedure,
- osigurati niže cijene električne energije,
- ubrzati privatizaciju preduzeća iz strateških industrijskih sektora,
- unaprijediti dostupnost kreditnih sredstava: uspostaviti Fond za razvoj u RS (u skladu sa finansijskim mogućnostima), osigurati da postojeća Investicijska banka Federacije (IBF), kao i državna Agencija za garantiranje investicija (IGA), prioritetno kreditiraju preduzeća iz reda strateških industrijskih grana,
- osnovati garantne fondove na nivou entiteta za podršku MSP¹⁰,
- promovirati strana ulaganja u ove sektore industrije,
- osnovati entitetske fondove za podršku naučno-istraživačkom radu¹¹,
- podržati i pomoći aktivnosti preduzeća na dobijanju međunarodnih certifikata po osnovu standarda kvaliteta iz serije ISO 9000 i provođenje procedura za ocjenjivanje usklađenosti za dobijanje CE znaka.

5. Sektor drvne industrije

5.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- komparativna prednost kvalitetne sirovinke osnove u Bosni i Hercegovini,
- izvoz koji čini približno 20 odsto izvoza privrede BiH¹²,
- dugogodišnja tradicija i kvalificirana radna snaga,
- vlastiti izvor energije.

5.2. Problemi u sektoru

- neorganiziran nastup na tržištu,
- nezadovoljavajući menadžerski kadar i narušena kadrovska struktura,
- nemogućnost financiranja izvoza i investicija iz sopstvene akumulacije, uz visoku cijenu kapitala,
- visoka poreska opterećenja,
- postojanje sivog tržišta sirovinom,
- visoka zavisnost od uvoza sirovina i repromaterijala, i
- dugovanja poduzeća drvnog sektora prema šumarstvu.

5.3. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor

- uređenje domaćeg tržišta u pogledu snabdijevanja prerađivačkih kapaciteta sirovinom (implementacija entitetskih zakona o šumama),
- privlačenje ulaganja u modernizaciju proizvodnih pogona stvaranjem povoljnog poslovnog okruženja, stimulativnog za izvoznike drveno-prerađivačke industrije, kao i za razvoj proizvoda višeg stepena obrade,
- definiranje internacionalno prepoznatljivog domaćeg proizvoda,
- stimuliranje saradnje između poduzeća drveno-prerađivačke industrije na regionalnom nivou.

6. Sektor prehrambene industrije

6.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- velike mogućnosti na domaćem tržištu u supstituciji uvoza (uvozi se oko 1 milijardu KM prehrambenih proizvoda godišnje),
- dobra sirovinna osnova,
- vlastiti izvor energije
- velike mogućnosti za proizvodnju i izvoz ekološki čiste i zdravstveno sigurne hrane.¹³

6.2. Problemi u sektoru

- nedostatak obrtnih sredstava, kao i dugoročnih kredita,
- loš imidž i nedovoljno razvijen marketing lokalnih proizvoda,

⁹ Oblici podrške relevantni za pojedine sektore razmatraju se u daljem tekstu.

¹⁰ Uloga i funkcioniranje ovih fondova opisani su u poglavlju Strategije o podršci razvoju privatnog sektora

¹¹ Vidi "Konkurentna sposobnost poduzeća i države"- prof. dr. Božidar Matić, Sarajevo, 2002.

¹² Izvozna strategija drvne industrije Bosne i Hercegovine, Vanjskotrgovinska komora BiH, Sarajevo, April 2003.

¹³ Potencijali privrede BiH kao faktor budućeg ekonomskog razvoja - mr Duljko Hasić, Vanjskotrgovinska komora BiH, Sarajevo, septembar 2003.

- nedovoljno razvijen sistem upravljanja kvalitetom i kontrolom kvaliteta prehrambenih proizvoda na svim nivoima prehrambenog lanca (neusklađenost sa direktivama EU),
- nizak nivo proizvodnje i visoki troškovi,
- nedovoljna podrška domaćoj poljoprivrednoj proizvodnji (zbog ograničenih fiskalnih mogućnosti).

6.3. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor

- uskladiti zakone i propise na području osiguranja kvaliteta i sigurnosti namirnica sa svjetskim standardima (HACCP, ISO 9000), radi zaštite života, zdravlja, okoline i interesa domaćih potrošača. Donijeti opći zakon o sigurnosti hrane, preuzeti niz horizontalnih i vertikalnih direktiva koje se odnose na prehrambene proizvode i uspostaviti agenciju za sigurnost hrane (ocjenjivanje rizika i upravljanje rizicima),
- nastaviti restruktuiranje ukupnog sistema prehrambene industrije, s naglaskom na izmjenju vlasničkih i menadžerskih struktura i uvođenje tržišnih kriterija u svim segmentima odlučivanja,
- stimulirati uvođenje suvremenih tehnoloških rješenja proizvodnje i plasmana, kojima je moguće progresivno smanjivati troškove na osnovu visoke produktivnosti, niskih cijena po jedinici proizvoda, i smanjenja fiksnih troškova (npr. radna snaga, energija, gubici, skladištenje),
- promovirati prepoznatljivost proizvoda, nacionalne kuhinje i vrijednosti na domaćem i međunarodnom tržištu,
- zabraniti uvoz manjih količina komponenata (emulzija, baza) za potrebe proizvodnje bezalkoholnih pića.

7. Sektor tekstilne industrije

7.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- značajno učešće u bruto nacionalnom proizvodu zemlje,
- zapošljava velik broj radnika,
- izvozno pozitivna grana¹⁴,
- razvojem sektora tekstila podstiče se razvoj drugih sektora,
- stvorile bi se pretpostavke za prelazak sa lohn poslova, koji su trenutno najzastupljeniji, na razvoj vlastite kolekcije,
- vlastiti izvor energije.

7.2. Problemi u sektoru

- zastarjelost opreme i tehnološko zaostajanje,
- višak radnika u odnosu na starosnu dob,
- nedostatak obrtnih sredstava,
- rad isključivo na lohn poslovima,
- neprilagođenost carinskih propisa i procedura ovoj vrsti proizvodnje,
- nemogućnost razvoja sopstvenih proizvoda,
- nedostatak stručne radne snage.

7.3. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor

- pokrenuti i razvijati baznu industriju tekstila (vuna, pamuk i tkanina),
- stimulirati uvođenje i diseminaciju proizvodnih, dizajnerskih i menadžerskih tehnologija – preko informacionih i savjetodavnih centara, internet-portala, specifičnih demonstracionih centara, radi modernizacije tekstilne industrije,
- podsticati istraživanje i razvoj, kao i buđenje kreativnih potencijala na nivou firmi, radi razvijanja vlastitih kolekcija i postepenog prelaska sa lohn poslova na klasičan izvoz,
- podsticati uvođenje i jačanje sektorski relevantno obrazovanje na univerzitetima, kroz specijalizaciju (tekstilni inženjeri, prerada kože, dizajn itd.),
- jačati institucije, posebno one za kontrolu kvaliteta proizvoda,
- razvijati specijalizirane istraživačke institucije u stalnom kontaktu sa poduzećima.

8. Sektor kože i obuće

8.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- kvalificirana radna snaga,

¹⁸ Study of Performance and Conditions for Improvements from Privatization and Restructuring of Industrial Enterprises in BiH, World Bank BiH, Sarajevo, October 2002

- očuvani proizvodni kapaciteti,
- značajan izvoznik sirove kože, a uvoznik gotovih proizvoda, u zemljama Evropske unije,
- vlastiti izvor energije,
- nisu potrebna dodatna ulaganja za proizvodnju repromaterijala.

8.2. Problemi u sektoru

- zastarjelost opreme i tehnološko zaostajanje,
- nedostatak obrtnih sredstava,
- rad isključivo na lohn poslovima,
- nemogućnost razvoja sopstvenih proizvoda,
- nedostatak stručne radne snage,
- veličina sive ekonomije.

8.3. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor

- stimulirati uvođenje i diseminaciju suvremenih menadžerskih, dizajnerskih i proizvodnih tehnologija radi modernizacije sektora,
- podsticati razvoj vlastitih kolekcija radi postepenog prelaska sa lohn poslova na proizvodnju vlastitih proizvoda,
- unaprijediti organizaciju rada u sektoru,
- nastaviti učešće na sajmovima i izložbama, da se obnove raniji i ostvare novi kontakti sa kupcima,
- uvesti sistem obrazovanja po uzoru na njemački, specifičan za ovaj sektor, i
- osigurati veću podršku (subvencije) stočarskoj proizvodnji radi povećanja broja grla stoke i smanjenja ovisnosti od uvoza sirove kože.

9. Sektor metalne industrije

9.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- značajno učešće u ukupnoj industriji (28%),
- visoko akumulativna grana,
- dobro obučena radna snaga,
- relativno dobri razvojni potencijali za saradnju sa ino preduzećima iz oblasti mašinogradnje,¹⁵
- mogućnost korištenja različitih vidova energije.

9.2. Problemi u sektoru

- prekid dugogodišnjih poslovnih odnosa sa inostranim partnerima, koji je uzrokovan ratnim prilikama,
- sporo uvođenje željezničkog transporta u privredne tokove,
- nedostatak «know-how» i resursa za uspostavljanje poslovnih odnosa, proširenje i održavanje adekvatnih poslovnih kontakata,
- visoka cijena struje, prirodnog gasa i telekomunikacijskih usluga.

9.3. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor

- primijeniti moderne metode rukovođenja i marketinga u poduzećima metalnog sektora,
- usvojiti međunarodne standarde i propise (EU direktive, ISO standardi, harmonizirani evropski standardi) koji se odnose na kvalitet i sigurnost proizvoda,
- podržati uvođenje tehnika upravljanja kvalitetom, uključujući izdavanje neophodnih certifikata i odobrenja,
- formirati industrijske zone za MSP i industrijske klastere,
- povezivati preduzeća metalnog sektora u reprodukcione mreže, radi stvaranja domaćeg tržišnog potencijala,
- podržati uspostavu infrastrukture za ocjenjivanje usklađenosti (standardizacija, mjeriteljstvo, akreditacija, ispitivanje i certifikacija, upravljanje kvalitetom) sa zahtjevima relevantnih direktiva novog pristupa i harmoniziranih evropskih standarda u cilju ispunjavanja uvjeta za postavljanje CE znaka,
- unaprijediti funkcioniranje željeznice,
- angažirati i integrirati razvojne i naučno-istraživačke potencijale države u realizaciji strategije razvoja metalnog sektora.

¹⁵ Strateški pravci razvoja metalske i elektro industrije BiH, Privredna/Gospodarska komora FBiH, Sarajevo, juni 2003.

9.3.1. Prioritetne proizvodnje u kojima postoji ili se može vratiti konkurentna prednost:

- proizvodnja metala, čelika i obojenih metala, prije svega aluminija,
- proizvodnja procesne opreme i montaže investicionih objekata,
- mjerna oprema, male elektro opreme, pumpe i kompresori, oprema za hemijsku i procesnu industriju, građevinske mašine, mašine za obradu metala, mašine za rudarstvo, oprema za prehrambenu industriju, oprema za metalurgiju, mašine za poljoprivredu, mašine za obradu drveta,
- proizvodnja saobraćajnih sredstava (cestovna i željeznička), proizvodnja softvera, opreme za automatizaciju i upravljačke jedinice, opreme i dijelova za telekomunikaciju, komponente i dijelovi za autoindustriju, kućanske aparate,
- mašinski dijelovi, vijci, metalne konstrukcije, žičana roba i drugo.

10. Sektor turizma

10.1. Razlozi za davanje statusa strateške industrijske grane

- očuvana prirodna bogatstva i okoliš (nacionalni parkovi, parkovi prirode i zaštićena područja),
- kulturno-historijsko naslijeđe,
- klimatski uslovi i geografski položaj,
- blizina evropskog tržišta i jadranske obale,
- potencijali obnove olimpijskih planina, kao i atraktivnosti međunarodno poznatih svetišta (Međugorje)¹⁶.

10.2. Problemi:

- nepostojanje dugoročne strategije razvoja turizma u BiH,
- neadekvatno zakonsko i institucionalno uređenje turizma,
- nedostatak dugoročnih vizija na svim nivoima o potencijalima ulaganja u turistički sektor,
- nedovoljni i neadekvatni smještajni kapaciteti i nekompletna turistička ponuda,
- nefunkcionalno usmjereno i ekonomski neopravdano korištenje postojećih resursa,
- permanentan nedostatak domaćeg kapitala za značajniju revitalizaciju turističke privrede,
- strog vizni režim (ovo se posebno odnosi na zemlje iz okruženja: Mađarska, Poljska, Češka, Slovačka, itd),
- nedovršen proces privatizacije hotela i nizak nivo kvaliteta smještajnih kapaciteta,
- nelikvidnost i prezaduženost velikog broja turističkih poduzeća,
- nedostatak profesionalnog menadžmenta,
- sezonski način rada.

10.3. Prioriteti:

- razviti, u partnerstvu sa privatnim i nevladinim sektorom, dugoročnu strategiju razvoja turizma,
- usaglasiti zakone i propise sa standardima EU i obezbijediti bolje praćenje njihovog provođenja,¹⁷
- obezbijediti kontinuirane izvore financiranja turističkog sektora iz zakonski predviđenih izvora (turističke članarine, boravišne takse, itd),
- ubrzati proces privatizacije i uspostaviti transparentne mehanizme za dodjelu koncesija kako bi se ohrabrila ulaganja, posebno strana, u turistički sektor,
- podržati i osigurati razvoj MSP ključnih za razvoj turizma,
- odrediti turističke destinacije koje će biti nosioci razvoja turizma i podizati nivo atraktivnosti turističkih lokaliteta,
- podržati domaća i strana poduzeća i ulagače u razvoju turističkih proizvoda,
- razvijati svijest o značaju prirodnih bogatstava BiH i mogućnostima u razvoju turizma,
- osigurati zaštitu prirodnih i kulturnih bogatstava koja predstavljaju turističke atrakcije,
- u saradnji sa privatnim sektorom i nevladinim organizacijama educirati kadrove za rad u turizmu.

11. Energetika

Ovaj sektor je obrađen u poglavlju «Sektorski prioriteti – energetika»

12. Informaciono-komunikacijske tehnologije (IKT)

Ovaj sektor je obrađen u poglavlju «Sektorski prioriteti – IKT»

¹⁶ "Tourism 2020 Vision Volume 7: Global Forecasts and Profiles of Market Segments", World Tourism Organization, 2001.

¹⁷ Studija izvodljivosti EC prepoznaje potencijal za rast turizma u BiH i predviđa suradnju, posebno u sferi prenosa znanja u ovoj oblasti.